

IRODANING MURAKKAB TURLARI

Nugmanova Xurliman Sabitovna

Qaraqalpaq mamleketlik universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20839443>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada irodaning murakkab turlari, ularning bosqichlari hamda motivlar kurashi jarayoni tahlil qilinadi. Shuningdek, psixologiya tarixidagi intellektualizm va volyuntarizm yo'nalishlari o'rtasidagi farqlar hamda irodaning inson faoliyatidagi ahamiyati yoritib beriladi. Iroda insonning ongli ravishda qaror qabul qilishi va o'z xatti-harakatlarini boshqarishida muhim psixologik omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: erk, motivlar kurashi, qaror qabul qilish, intellektualizm, volyuntarizm, irodaviy harakat, psixologiya.

Abstract

This article analyzes complex types of will, its stages, and the process of conflict of motives. It briefly highlights the differences between intellectualism and voluntarism in the history of psychology, as well as the essence of volitional effort.

Key words: Will, conflict of motives, decision-making, intellectualism, voluntarism.

Maqsad qo'yish va unga intilish

Murakkab irodaviy harakatning boshlanishi — maqsadni aniq anglashdir. Inson nima uchun harakat qilayotganini va yakuniy natija qanday bo'lishini tasavvur qiladi. Ushbu bosqichda ko'pincha subyektiv ehtiyojlar obyektiv imkoniyatlar bilan to'qnashadi.

Motivlar kurashi

Bu murakkab irodaning eng xarakterli xususiyatlaridan biridir. Bir vaqtning o'zida bir nechta qarama-qarshi istaklar yuzaga kelganda, inson ularning ichidan eng muhimini tanlashi kerak bo'ladi.

Masalan: dam olish istagi bilan darsga tayyorgarlik ko'rish zarurati o'rtasidagi kurash.

Qaror qabul qilish

Motivlar kurashidan so'ng muayyan yo'lni tanlash bosqichi keladi. Bu bosqich insondan mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni talab etadi. Qaror qabul qilingandan keyin ichki ikkilanish ma'lum darajada kamayadi, chunki noaniqlik bartaraf etiladi.

Rejalashtirish

Qaror qabul qilingandan so'ng unga erishishning usullari va vositalari belgilanadi. Bunda harakatlar ketma-ketligi, vaqt va zarur resurslar hisobga olinadi.

Intellektualizm va volyuntarizmda iroda masalasi

Iroda ongning mustaqil funksiyasimi yoki aqlning bir qismimi degan masala psixologiya tarixida ko'plab bahs-munozaralarga sabab bo'lgan.

Intellektualizm

Intellektualizm vakillari inson to'g'ri va noto'g'rini bilsa, albatta to'g'ri yo'lni tanlaydi, deb hisoblaganlar. Ularning fikricha, iroda bilan bog'liq muammolar aslida bilimning yetishmasligi yoki noto'g'ri fikrlash natijasidir.

Bu yo'nalish vakillari — Sokrat, Platon va Spinoza — irodani mustaqil kuch sifatida tan olmaganlar. Ularning qarashicha, insonning barcha harakatlari bilim va mantiqqa bo'ysunadi.

Asosiy g'oya: insonning xatosi irodasizlik emas, balki bilim yetishmasligidir. Agar inson biror ishning zararli ekanligini chuqur anglasa, uni amalga oshirmaydi.

Motivlar kurashida: aql qaysi motivni foydaliroq deb topsa, inson shu tomonni tanlaydi. Demak, tanlov mantiqiy hisob-kitob natijasidir.

Tanqid: agar hamma narsa bilimga bog'liq bo'lsa, nega insonlar zararli ekanini bilib turib ham ayrim xatti-harakatlarni davom ettiradilar? Masalan, imtihonga tayyorlanish o'rniga vaqtni bekor o'tkazish holatlari bunga misol bo'la oladi.

Volyuntarizm

Volyuntarizm atamasi lotincha voluntas — "iroda" so'zidan kelib chiqqan. Ushbu yo'nalish XIX asrda Artur Shopengauer va Fridrix Nitsshe qarashlarida keng rivojlangan.

Volyuntarizm tarafdorlari irodani dunyoning asosiy harakatlantiruvchi kuchi va aqldan ustun turuvchi mustaqil quvvat deb hisoblaydilar. Shopengauer irodani "ko'r-ko'rona intilish" deb ta'riflagan bo'lsa, Narsiss Ax uni "determinatsiyalovchi tendensiya" sifatida eksperimental jihatdan o'rgangan.

Asosiy g'oya: inson harakatlarining negizida aql emas, balki iroda yotadi. Shuning uchun ham odam ba'zan mantiqan foydasiz yoki zararli ekanligini bilgan holda ham ma'lum harakatlarni amalga oshirishi mumkin.

Xulosa

Iroda inson faoliyatini boshqaruvchi muhim psixologik jarayonlardan biridir. Murakkab irodaviy harakat maqsadni anglash, motivlar kurashi, qaror qabul qilish va rejalashtirish bosqichlari orqali amalga oshadi. Intellektualizm va volyuntarizm yo'nalishlari irodaning mohiyatini turlicha talqin qilsa-da, har ikkisi ham inson xulq-atvorini tushunishda muhim nazariy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2010.
2. Davletshin M.G. Psixologiya. Toshkent, 2005.
3. Маклаков А.Г. Общая психология Питер, 2016.
4. F.I.Xaydarov, N.I. Xalilova "Umumiy psixologiya". Tashkent-2009
5. Yo'ldoshev A. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
6. E. G'oziyev, F. Gaziyeva Umumiy psixologiya. - Tashkent: Nashir-2023, 656b
7. D.G'. Muhamedova, N.M. Mullaboyeva, A.I. Rasulov, Umumiy psixologiya Tashkent: Marifat-2023, 288b